

การบอกรับวารสารฉบับพิมพ์และฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ใน ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา

- นางสาวอัมพร อูร์ชตมาศ

บรรณารักษ์ชำนาญการพิเศษ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

บทนำ

ห้องสมุดมหาวิทยาลัยได้มีการจัดหา จัดเก็บ และให้บริการทรัพยากรสารสนเทศประเภทวารสาร ทั้งในรูปแบบสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ควบคู่กันไป ปัจจุบันทรัพยากรสารสนเทศประเภทวารสารมี พัฒนาการสู่วารสารออนไลน์ (online journal) อีกรูปแบบหนึ่งที่ออกเผยแพร่ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ทำให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงวารสารได้รวดเร็วมากขึ้นกว่าวารสารที่เป็นฉบับสิ่งพิมพ์ และมีวารสารหลายชื่อที่มีการจัดทำวารสารออนไลน์แตกต่างกันในด้านรูปแบบและวิธีการเข้าถึงใน 2 ลักษณะคือ วารสารที่จัดทำบทความเนื้อหาฉบับเต็ม (full-text) ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ควบคู่ไปกับรูปแบบสิ่งพิมพ์ และวารสารที่จัดทำในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์เพียงอย่างเดียว

ห้องสมุดมหาวิทยาลัยหลายแห่งได้รวบรวมวารสารอิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ฉบับเนื้อหาเต็ม ให้บริการด้วยการลิงค์ (link) ไปยังวารสารแต่ละชื่อเรื่องที่สำนักพิมพ์จัดจำหน่ายเป็นฐานข้อมูลควบคู่กันไป ด้วย อย่างไรก็ตามผู้ใช้บริการจำเป็นต้องสร้างทักษะ ฟิสิกส์ และเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศให้เกิด ความชำนาญ ทั้งนี้ในการเข้าใช้วารสารอิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์เหล่านี้อาจมีข้อจำกัดในการดาวน์โหลด (download) ข้อมูล อาจต้องลงทะเบียนเป็นสมาชิก (register) ของวารสารนั้นๆ ด้วยตนเอง หรือกรณีวารสารอิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยสมัครเป็นสมาชิก ผู้ใช้บริการจำเป็นต้องเข้าใช้โดยผ่านเครือข่ายมหาวิทยาลัย

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เนื่องจากทุกๆปีจำนวนการผลิตของวารสารใหม่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วหลายชื่อเรื่อง ทำให้ผู้ใช้มีความ ต้องการใช้วารสารใหม่สูงตามไปด้วย รวมถึงราคาของวารสารก็เพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน แต่ห้องสมุดไม่สามารถ ที่จะจัดหาวารสารมาให้บริการครบถ้วนอย่างสมบูรณ์ได้ เนื่องจากข้อจำกัดจากงบประมาณที่ห้องสมุดได้รับ ไม่สอดคล้องกับการเพิ่มราคา และจำนวนรายชื่อวารสารที่ผลิตขึ้นใหม่ จากสถานการณ์นี้ทำให้ห้องสมุด พยายามจัดหาวารสารให้ตรงกับความต้องการและมีการใช้วารสารให้มีคุณภาพมากที่สุดเท่าที่งบประมาณ สามารถจัดสรรได้

คณะทำงานฝ่ายวารสารและเอกสาร ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา ได้สำรวจข้อมูลการบอกรับวารสารฉบับพิมพ์และฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในห้องสมุดมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง โดยใช้ข้อมูลอ้างอิงจากผู้ปฏิบัติงาน/ตัวแทน/ผู้บริหาร ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบอกรับวารสารฉบับพิมพ์และฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ การใช้บริการจากตัวแทนจำหน่าย/สำนักพิมพ์ เพื่อศึกษาวิธีการบอกรับ ปัญหาและอุปสรรคในการใช้บริการจากตัวแทนจำหน่าย/ สำนักพิมพ์ สำหรับใช้เป็นแนวทางในการจัดหาวารสารฉบับพิมพ์และฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ของห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สอดคล้องกับงบประมาณที่ได้รับอย่างคุ้มค่าที่สุด และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ใช้บริการ

ขอบเขตการศึกษาและนิยามศัพท์ที่ใช้

การสำรวจครั้งนี้ได้ใช้ข้อมูลอ้างอิงของปีงบประมาณ 2553 จากผู้บริหาร/ผู้ปฏิบัติงาน/ตัวแทนในห้องสมุดมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง จำนวน 27 สถาบัน โดยรายละเอียดนำเสนอข้อมูลค่าสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการพรรณนาข้อมูลประกอบตาราง สำหรับวารสาร หมายถึง วารสารฉบับพิมพ์ที่ห้องสมุดบอกรับ และฐานข้อมูลภาษาต่างประเทศ หมายถึง ฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์ที่ห้องสมุดบอกรับ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ภาพรวมห้องสมุดใช้แหล่งงบประมาณในการจัดหาวารสารและฐานข้อมูลภาษาต่างประเทศ เรียงตามลำดับ คือ งบประมาณแผ่นดิน (วารสาร ร้อยละ 52.17 และฐานข้อมูล ร้อยละ 39.53) เงินรายได้ของมหาวิทยาลัย (วารสาร ร้อยละ 19.57 และฐานข้อมูล ร้อยละ 23.26) เงินรายได้ของห้องสมุด (วารสาร ร้อยละ 21.74 และฐานข้อมูล ร้อยละ 18.60) เงินรายได้ของคณะ/สถาบัน (วารสาร ร้อยละ 6.52 และฐานข้อมูล ร้อยละ 16.28) ดอกผลหลายสื่อไทย 12 ปี (ฐานข้อมูล ร้อยละ 2.33)

ภาพรวมห้องสมุดใช้งบประมาณโดยเฉลี่ยในการจัดหาวารสารและฐานข้อมูลภาษาต่างประเทศ เรียงตามลำดับ คือ จำนวน 1,000,001 – 5,000,000 บาท (วารสาร ร้อยละ 51.85 และฐานข้อมูล ร้อยละ 25.81) จำนวน 10,000,001 – 20,000,000 บาท (วารสาร ร้อยละ 14.81 และฐานข้อมูล ร้อยละ 12.90) จำนวน 5,000,001 – 10,000,000 บาท (วารสาร ร้อยละ 14.81 และฐานข้อมูล ร้อยละ 9.68) จำนวน 500,001 – 1,000,000 บาท (วารสาร ร้อยละ 11.11 และฐานข้อมูล ร้อยละ 9.68) จำนวน 100,001 – 500,000 บาท (วารสาร ร้อยละ 3.71 และฐานข้อมูล ร้อยละ 6.45) จำนวนน้อยกว่า 100,000 บาท (ฐานข้อมูล ร้อยละ 25.81) จำนวน 30,000,000 บาทขึ้นไป (ฐานข้อมูล ร้อยละ 6.45)

ห้องสมุดส่วนใหญ่ (ร้อยละ 44.45) มีการจัดซื้อวารสารภาษาต่างประเทศมากที่สุด จำนวน 101-300 ชื่อเรื่อง รองลงมา ห้องสมุดร้อยละ 33.33 มีการจัดซื้อวารสารภาษาต่างประเทศ จำนวน 1 – 100 ชื่อเรื่อง และร้อยละ 11.11 มีการจัดซื้อวารสารภาษาต่างประเทศ จำนวน 301 ชื่อเรื่องขึ้นไป ในขณะที่เดียวกัน ห้องสมุดร้อยละ 51.85 มีการจัดซื้อฐานข้อมูลภาษาต่างประเทศมากที่สุด จำนวน 1 - 15 ชื่อเรื่อง รองลงมา

ร้อยละ 22.22 มีการจัดซื้อฐานข้อมูลภาษาต่างประเทศ จำนวน 16 - 30 ชื่อเรื่อง และร้อยละ 11.11 มีการจัดซื้อฐานข้อมูลภาษาต่างประเทศ จำนวน 31 ชื่อเรื่องขึ้นไป ทั้งนี้ห้องสมุดส่วนใหญ่ไม่มีการกำหนดสัดส่วนการจัดหาวารสารและฐานข้อมูลภาษาต่างประเทศ

สำหรับเกณฑ์ส่วนใหญ่ที่ห้องสมุดพิจารณาบอกรับทั้งวารสารและฐานข้อมูลภาษาต่างประเทศ คือ เนื้อหาสอดคล้องกับหลักสูตรการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย เกณฑ์รองลงมา ตรงความต้องการของผู้ใช้ เกณฑ์ในการพิจารณาการบอกรับวารสารถัดไป คือ มีคุณภาพและชื่อเสียง ส่วนเกณฑ์ในการพิจารณาการบอกรับฐานข้อมูลภาษาต่างประเทศ คือ มีเอกสารฉบับเต็ม ทั้งนี้ห้องสมุดเกือบทุกแห่งใช้เกณฑ์ในการพิจารณาการบอกรับทั้งวารสารและฐานข้อมูลภาษาต่างประเทศ ในเรื่องราคาเหมาะสมกับงบประมาณที่ได้รับด้วย สำหรับเกณฑ์อื่นๆนั้นจะมีความแตกต่างกันในแต่ละห้องสมุด โดยผู้มีสิทธิ์เสนอแนะการบอกรับวารสารและฐานข้อมูลภาษาต่างประเทศส่วนใหญ่ เป็นอาจารย์/นักวิจัย รองลงมา เป็นผู้อำนวยการห้องสมุด/หัวหน้าห้องสมุด ในขณะที่เดียวกันบรรณารักษ์ห้องสมุดมีสิทธิ์เสนอแนะการบอกรับวารสาร และคณะกรรมการห้องสมุด เป็นผู้มีสิทธิ์เสนอแนะการบอกรับฐานข้อมูลภาษาต่างประเทศ ส่วนนักศึกษาเป็นผู้มีสิทธิ์เสนอแนะการบอกรับวารสารและฐานข้อมูลภาษาต่างประเทศอีกช่องทางหนึ่ง

การบอกรับวารสารและฐานข้อมูลภาษาต่างประเทศโดยจำแนกตามการใช้บริการนั้น พบว่าห้องสมุดส่วนใหญ่ใช้บริการติดต่อตัวแทนในประเทศ รองลงมา คือ ติดต่อโดยตรงกับสำนักพิมพ์ และติดต่อตัวแทนต่างประเทศ ตัวแทนจำหน่ายที่ใช้บริการส่วนใหญ่ คือ Karger รองลงมา คือ EBSCO และ iGroup โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกตัวแทนจำหน่าย คือ ราคาวารสาร/ฐานข้อมูล รองลงมา คือ บริการหลังการขาย และ ค่าบริการ (Service Charge) ตามลำดับ

ภาพรวมห้องสมุดมีระดับความพึงพอใจการใช้บริการตัวแทนจำหน่ายในการจัดหาวารสารภาษาต่างประเทศระดับมาก 3 ลำดับแรก คือ มีบริการทวงวารให้ห้องสมุด รองลงมา บริการทวงทางอินเทอร์เน็ต ทางเว็บไซต์ มีบริการแจ้งผลการทวง และความรวดเร็วในการติดต่อสื่อสาร สำหรับระดับความพึงพอใจการใช้บริการตัวแทนจำหน่ายในการจัดหาฐานข้อมูลภาษาต่างประเทศ 3 ลำดับแรก คือ การฝึกอบรม การแจ้งสถิติการใช้ฐานข้อมูลกรณีที่ไม่สามารถเรียกดูได้เอง และความรวดเร็วในการติดต่อสื่อสาร สำหรับปัญหาในระดับมาก 3 ลำดับแรกในการจัดหาวารสารและฐานข้อมูลภาษาต่างประเทศ คือ วารสาร/ฐานข้อมูลปรับราคาสูงขึ้นทุกปี รองลงมา ห้องสมุดคณะไม่สมทบงบประมาณในการจัดหาวารสาร/ฐานข้อมูล และวารสารที่ผู้ใช้ต้องการมีราคาสูงขึ้นมากไม่สามารถจัดหาได้

บทสรุป

จากข้อจำกัดด้านงบประมาณของห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่ง ทำให้ห้องสมุดต้องใช้วิธีการบอกรับวารสารฉบับพิมพ์/ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในหลายรูปแบบ การบอกรับในรูปภาคีของห้องสมุดเป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยลดข้อจำกัดข้างต้น เนื่องจากฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์บางฐานมี

ราคาสูงมาก ห้องสมุดบางแห่งไม่สามารถบอกรับได้ หากห้องสมุดร่วมกันเสียค่าใช้จ่ายเพื่อบอกรับใช้งานร่วมกัน ทำให้สามารถบริการได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น โดยห้องสมุดหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเป็นศูนย์กลางในการบอกรับและให้บริการ และมีอำนาจต่อรองในการใช้บริการ ซึ่งอาจได้รับส่วนลดหรือสิทธิพิเศษจากผู้ผลิตหรือตัวแทนจำหน่าย เช่น โครงการพัฒนาเครือข่ายระบบห้องสมุดในประเทศไทย (Thai Library Integrated System - ThaiLIS) ที่ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาของรัฐร่วมกันบอกรับฐานข้อมูลทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ มีสำนักงานคณะกรรมการสถาบันอุดมศึกษา ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการบอกรับและให้บริการแก่สถาบันที่ร่วมโครงการ และข่ายงานห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาส่วนภูมิภาค (Provincial University Library Network- PULINET) ที่มุ่งเน้นการประหยัดงบประมาณและมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันอย่างรวดเร็วและคล่องตัว ทั้งนี้บรรณารักษ์จัดหาวารสาร/ฐานข้อมูลวารสารควรติดตามความเคลื่อนไหวด้านราคา เงื่อนไขการผลิต/การบอกรับของแต่ละสำนักพิมพ์/ตัวแทนจำหน่ายอยู่เสมอ การติดตามแหล่งเผยแพร่แบบให้เปล่า เพื่อไม่ให้ห้องสมุดเสียโอกาสในเรื่องสิทธิประโยชน์ต่างๆ เช่น การเข้าใช้วารสารออนไลน์ฟรี การให้วารสารออนไลน์ฉบับเนื้อหาเต็ม เป็นต้น ในกรณีห้องสมุดบางแห่งมีปัญหาเรื่องการบำรุงรักษายฉบับพิมพ์ ซึ่งมีราคาสูง และวารสารบางชื่อเรื่องมีการใช้ค่อนข้างน้อย แต่ห้องสมุดไม่สามารถยกเลิกได้ และกรณีห้องสมุดมหาวิทยาลัยมีการบริหารแบบกระจายอำนาจ จะควบคุมประเด็นนี้ค่อนข้างยาก ดังนั้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศจึงต้องตระหนักถึงความจำเป็นในการจัดหาตามความเหมาะสมของการจัดหา และส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์ เพื่อประหยัดงบประมาณและเกิดความคุ้มค่าสูงสุด

บรรณานุกรม

คณะทำงานฝ่ายวารสารและเอกสาร ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา. (2555). รายงานการสำรวจการบอกรับวารสารฉบับพิมพ์และฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ.